

Benevolence and social polished; theoretical and empirical implications

Gholamreza Ghaffari ¹ | Sara ShariatiMazinani² | Jamshid Mirzaei³

1. Department of sociology, Faculty of social science, University of Tehran, Tehran,Iran .E-mail: ghaffary@ut.ac.ir
2. Department of sociology, Faculty of social science, University of Tehran, Tehran,Iran. E-mail: smazinani@ut.ac.ir
3. Corresponding Author, Department of sociology, Faculty of social science, University of Tehran, Tehran,Iran.
E-mail: jamshid.mirzaei@ut.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article Article history: Received 5 Feb 2024 Received in revised form 29 July 2025 Accepted 29 July 2025 Published online 6 August 2025 Keywords: the social, altruism, benevolence, social polished, universalistic altruism	Benevolence as the social is rooted in social relations and expresses the fact that people are concerned about the lives of their fellows. A deep concern that connects the social issue of benevolence and altruistic actions with general values such as justice and altruism, and their existence leads to social polished. In this research article, an attempt has been made to analyze the theoretical implications of goodness and its association with other universal social values in the eyes of important thinkers in this field; Then, on the basis of empirical data, a relatively comprehensive analysis of the state of benevolence of Iranians should be shown. Research method: a systematic review of a part of the opinions of social science experts on benevolence, as well as a secondary analysis of the data obtained from global and national surveys. The theoretical findings indicate the idea that the expansion of social good deepens the field of social interactions and helps to realize an orderly society based on interaction and mutual acceptance. The analysis of empirical data shows the existence of Iranians' desire for benevolence with ups and downs, but its decrease should not be ignored, and therefore there is a need for serious care and the adoption of smart policies in various social fields. According to the analyzed empirical data, on the one hand, it is a serious necessity to try to promote good things through the process of socialization, and on the other hand, to pay attention to universal altruism, which widens the circle and field of good things is necessary. Finally, the strengthening of social good on a micro scale and in the form of organized collective action, which means the proliferation of charitable and voluntary institutions, leads to social polished.
Cite this article: Ghaffari ,Gholamreza , ShariatiMazinani ,Sara & Mirzaei ,Jamshid (2025). Benevolence and social polished; theoretical and empirical implications. <i>Sociological Review (Social Science Letter)</i>,, 31 (2), 167-188. DOI: http://doi.org/10.22059/jsr.2025.371927.1943	

خیرخواهی و آراستگی اجتماعی؛ دلالت‌های نظری و تجربی^۱غلامرضا غفاری^۱ | سارا شریعتی مزینانی^۲ | جمشید میرزایی^۳ ✉۱. گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: ghaffary@ut.ac.ir۲. گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: smazinani@ut.ac.ir۳. نویسنده مسئول، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: jamshid.mirzaei@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	خیرخواهی به مثابه امر اجتماعی ریشه در روابط اجتماعی دارد و بیانگر این واقعیت است که انسان‌ها نسبت به زندگی هم‌نوعان خود دغدغه دارند. دغدغه‌ای عمیق که امر اجتماعی خیرخواهی و کنش‌های دیگرخواهانه را با ارزش‌های عامی چون عدالت و نوع‌دوستی مرتبط می‌کند و وجود آن‌ها به آراستگی اجتماعی می‌انجامد. در این نوشتار پژوهشی تلاش شده دلالت‌های نظری امر خیر و همراهی آن با دیگر ارزش‌های عام اجتماعی در نزد اندیشمندان مهم این حوزه تحلیل شود؛ سپس بر مبنای داده‌های تجربی، تحلیل نسبتاً جامعی از وضعیت خیرخواهی ایرانیان نشان داده شود. روش پژوهش مرور نظام‌مند بخشی از آرای صاحب‌نظران علوم اجتماعی در باب خیرخواهی و نیز تحلیل ثانویه داده‌های حاصل از پیمایش‌های جهانی و ملی بوده. یافته‌های نظری دلالت بر این ایده دارند که گسترش خیر اجتماعی، میدان تعاملات اجتماعی را تعمیق می‌بخشد و به تحقق جامعه آراسته که مبتنی بر تعامل و پذیرش متقابل است کمک می‌کند. تحلیل داده‌های تجربی وجود میل به خیرخواهی ایرانیان را با فراز و فرودهایی نشان می‌دهد لیکن نباید کاهش آن را نادیده گرفت و لذا نیاز به مراقبت جدی و اتخاذ سیاست‌های هوشمندانه در ساحت‌های گوناگون اجتماعی وجود دارد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۶	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۵/۰۷	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۰۷	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۵/۱۵	
کلیدواژه‌ها:	با توجه به داده‌های تجربی تحلیل‌شده، از یکسو تلاش در باب ترویج امر خیر از مجرای فرایندهای جامعه‌پذیری ضرورتی جدی است و از دیگرسو توجه به دیگرخواهی عام‌گرایانه دایره و میدان امر خیر را گسترده‌تر می‌کند. نهایتاً اینکه تقویت امر خیر اجتماعی در مقیاس خرد و نیز در قالب کنش جمعی سازمان‌یافته یعنی تکثیر نهادهای خیریه‌ای و داوطلبانه آراستگی اجتماعی را به دنبال دارد.
ام‌اجتماعی، نوع‌دوستی، خیرخواهی، آراستگی اجتماعی، دگرخواهی عام‌گرایانه.	

استناد: غفاری، غلامرضا؛ شریعتی مزینانی، سارا و میرزایی، جمشید (۱۴۰۳). خیرخواهی و آراستگی اجتماعی؛ دلالت‌های نظری و تجربی. مطالعات جامعه‌شناختی (نامه علوم اجتماعی سابق)، ۳۱ (۲)، ۱۶۷-۱۸۸.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jsr.2025.371927.1943>

© نویسندگان.

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

^۱. این مقاله مستخرج از رساله دکتری جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی دکتر جمشید میرزایی با عنوان «تحلیل فراز و فرود امر اجتماعی خیر مذهبی در خاورمیانه معاصر؛ مطالعه موردی خیریه‌های مذهبی ایران، مصر و ترکیه» است که پیشتر از این در دانشگاه تهران از آن دفاع شده است و دکتر غلامرضا غفاری استاد راهنما و دکتر سارا شریعتی مزینانی استاد مشاور آن بوده‌اند.

مقدمه و طرح مسئله

خیرخواهی^۱ به مثابه امر اجتماعی که در سرشت آن رابطه اجتماعی وجود دارد و با آن تعریف می‌شود، نشان‌دهنده این است که انسان‌ها به عنوان موجوداتی اجتماعی نسبت به حیات و سرنوشت هم‌نوعان خود، هرچند با شدت و غلظت متفاوت، دغدغه دارند و بی‌تفاوت نیستند. این بی‌تفاوت نبودن نسبت به سرنوشت، حیات و درد و رنج هم‌نوعان، امر اجتماعی خیرخواهی، دیگرخواهی^۲ و نوع‌دوستی^۳ را در متن زندگی انسان‌ها حک کرده است. کانت معتقد است: «اگر انسان خودخواه نباشد، دیگران را دوست دارد و نگران سعادت آن‌هاست و اگر به دلیل انسان‌دوستی زمینه خوشبختی دیگران را فراهم کند، عمل او ارزش اخلاقی دارد.» (کانت، ۱۳۹۴: ۲۷۲) کنش دیگرخواهانه با ارزش‌های عامی چون: عدالت، برابری، نیک‌خواهی، احترام و آزادی مرتبط است که وجود آنها به نکویی و آراستگی اجتماعی^۴ می‌انجامد.

با بررسی منابع و متون مختلف، به سختی یک تعریف شسته و رفته و منقح از آراستگی اجتماعی و جامعه آراسته^۵ به دست می‌آید. از نظر پوگان^۶ (۲۰۲۱) این بافت فرهنگی و پیشینه فرهنگی جامعه است که تعیین‌کننده آراستگی اجتماعی آن است.^۷ همچنین جان برور^۸ (۲۰۰۷) از خلال بررسی آرای آدام فرگوسن مختصات جامعه آراسته یا جامعه فرهیخته را در اندیشه او شناسایی کرده است. جامعه آراسته با این خودویژگی‌ها تعریف می‌شود: شهروندی فعال، فضیلت مدنی، وظیفه مدنی، انسان‌گرایی مدنی، عمل به تعهدات اجتماعی، کنشگری به جای انفعال، مشارکت مردم در امور عمومی، پرهیز از غرق شدن در منافع شخصی و خصوصی، شخصیت فضیلت‌مند، شرافت، مشارکت فعال در شهروندی و بخش داوطلبانه و جامعه محلی و... (برور، ۲۰۰۷: ۱۱۲ و ۱۱۱ و ۱۰۸) در مجموع آراستگی اجتماعی به عنوان صفت یک جامعه بر کنشگری مسئولانه، روابط اجتماعی و اخلاقی و تعاملات متعهدانه شهروندان نسبت به جامعه و هم‌نوعان خود اشاره دارد.

به باور برخی محققان «اگر چیزی به نام نوع‌دوستی ناب وجود داشته باشد، می‌بایستی ناشی از قواعد فرهنگی آموخته شده و اصول اخلاقی باشد. کارکرد عمده سنت‌های مذهبی و اخلاقی که به آموزش فضائل نظیر عشق، مهربانی و غمخواری می‌پردازند، تقویت نوع‌دوستی و کمک به کنترل تمایلات زشت انسان‌ها است.» (شارع‌پور، ۱۳۷۹: ۱۰۴) ناگل^۹ محور مشترک اخلاق را نوع‌دوستی تلقی می‌کند و می‌گوید: نوع‌دوستی خودگذشتگی فروتنانه نیست بلکه میل به انجام کاری برای منافع دیگران، بدون نیاز به انگیزه‌های پنهانی است. (ناگل، ۱۹۷۰: ۷۹ به نقل از ملایوسفی، ۱۳۸۷: ۱۱۶) البته برخی پژوهشگران بین دو مفهوم نوع‌دوستی و امر خیر که تجلی آن در خیریه‌ها است؛ از حیث انگیزه، هدف و خاستگاه مذهبی / سکولار یا سنتی / مدرن تفاوت قائل می‌شوند. تا جایی که گفته می‌شود «خیریه دارای انگیزه‌های مذهبی و معنوی است و یا با متن‌های دینی تداعی می‌شود، در حالی که در قرن نوزدهم و بیستم بشردوستی به حرکت‌هایی با رنگ و بوی سکولار و حرفه‌ای و منطقی اشاره دارد.» (سینگر، ۱۳۹۶: ۴۵) و (کاپور، ۱۳۹۸: ۱۷) یا

1 charitableness

2 Altruism

3 philanthropy

4 Social polished

5 Polished Society

6 Pogan

۷ هنگام مطالعه جنبه‌های خانوادگی و حرفه‌ای، بافت فرهنگی از اهمیت بالایی برخوردار است، زیرا ارزش‌های مرتبط با حوزه‌های اصلی زندگی، تجویز نقش‌ها، ایدئولوژی نقش جنسیتی، انتظارات و یافتن جایگاه اجتماعی در محور فردگرایی-جمع‌گرایی، همراه با سایر جنبه‌های نرم و سخت عمیقاً توسط پیشینه فرهنگی آراستگی اجتماعی می‌یابند. (پوگان، ۲۰۲۱: ۴۱)

8 J. Brewer

9 Nagel

خیریه به معنی کوشش برای نجات افراد نیازمند یا امور نیکوکارانه با هدف محوکردن رنج و گرفتاری است ولی نوع‌دوستی به معنی توسعه یا حرکت جامعه برای ارتقاء کیفیت زندگی و تضمین آینده‌ای بهتر است. (پایتون، نوک و اُکنل، ۱۹۸۸: ۱) صرف‌نظر از این دست تفاوت‌ها، نقش ممتاز و تعیین‌کننده‌ای است که امر خیر در زندگی اجتماعی دارد که به نوعی خمیرمایه و دارایی بنیادین و سرمایه‌بی‌بديل آن را تشکیل می‌دهد. چنین مرکزیت و محوریتی موجب شده تا کنش‌های نوع‌دوستانه و خیرخواهانه موضوع مهمی برای اندیشه و نظریه‌پردازی در نزد عالمان و متفکران اجتماعی باشد. این مهم در بزنگاه‌های تاریخی و اجتماعی که بر زندگی اجتماعی تکانه‌هایی وارد می‌شود و ضرب‌آهنگ حرکت و نظم‌پویای آن را دچار اختلال می‌کند، نمایانی و ارزش بیشتری پیدا می‌کند و اکسیری می‌شود که همگان انتظار نقش‌آفرینی از آن دارند. بی‌سبب نیست که عنوان می‌شود «معضلات اجتماعی و بحران‌های اخلاقی قرن نوزدهم، سهم زیادی در رشد نظریه‌های اجتماعی داشته و یکی از فضائل اخلاقی و ارزش‌های اجتماعی که توجه جامعه‌شناسان و متفکرین اجتماعی را به خود جلب کرده، مفهوم دیگرخواهی بوده است.» (ذکایی، ۱۳۷۶: ۲۷۸) به گونه‌ای که خیرخواهی در دستگاه اندیشگی و منظومه فکری فلاسفه و متفکران اجتماعی از جمله: امیل دورکیم (۱۹۱۷-۱۸۵۸م)، گئورگ زیمل (۱۹۱۸-۱۸۵۸م)، امانوئل لویناس (۱۹۹۵-۱۹۰۶م)، پیتیر سینگر (۱۹۴۶-۱۹۰۶م) و ... جایگاه ممتازی یافته است. تتبع در آرای فلاسفه و متفکران اجتماعی نشان از درهم‌تنیدگی و همراهی امر خیر با دیگر ارزش‌های عام اجتماعی دارد که برآیند حضور فراگیر آن‌ها در اذهان و اعیان اجتماعی، وجود و تقویت جامعه‌ای گرم، متعامل و آراسته خواهد بود.

با ارجاع به موقعیت ایران خاصه در چند دهه اخیر می‌توان ادعا کرد که با غلبه رویکردهای فردگرایانه منفعتی که از یک سو تأکید می‌کنند که انسان و به عبارت بهتر «انسان اقتصادی» موجودی منفعت‌جو و در پی سود و منفعت فردی و انتفاع شخصی از امکانات جامعه است و از دیگر سو با پشتوانه نظریات و دیدگاه‌ها شبه‌علمی روان‌شناختی و تکنیک‌های موفقیت فردی به ساخت و ظهور سوژه مورد نظر خود می‌پردازند. سوژه موفق مورد نظر در رویکردهای فردگرایانه کسی است که بدون توجه هموعان خود و بی‌توجه به پیوندهای اجتماعی، فقط به منفعت فردی و سود شخصی، لذت‌جویی، رقابت، مصرف، موفقیت، نمایش، تمایز و خاص‌بودگی می‌پردازد. در این رویکردهای ذاتاً جامعه‌زدوده و سیاست‌زدایی شده از یک سو برندگان رقابت زندگی، فرداستان اقتصادی و برخورداران از مواهب و امکانات جامعه با خودویژگی‌هایی نظیر داشتن فکر خوب، انتخاب‌های درست و ذهنیت خوب توصیف می‌شوند و از سوی دیگر خیل عظیم فرودستان اقتصادی، بازندگان زندگی اجتماعی و جمع کثیر نابرخورداران جامعه با ویژگی‌هایی نظیر داشتن ذهنیت اشتباه، فکر غلط و انتخاب‌های نادرست معرفی می‌شود؛ نتیجه و پیامد غلبه و هژمونی این رویکردها در ساحت اجتماعی و زیست جمعی منجر به تضعیف همبستگی اجتماعی، اتمیزاسیون^۶ جامعه، رشد فردگرایی لجام‌گسیخته، خودخواهی، بی‌تفاوتی‌ها انسها نسبت به هم، تضعیف مسئولیت اجتماعی، مسئولیت‌زدایی از جامعه و تبرئه‌کردن ساختارهای اقتصادی سیاسی و رفع مسئولیت از نظم سیاسی- حقوقی مستقر و در یک کلام تضعیف و قربانی‌شدن امر اجتماعی در پای امر فردی می‌شود. لذا در اینجا ضرورت تأمل جامعه‌شناختی در امر خیر و نیکوکاری برجسته می‌شود. چرا که تأملات نظری اجتماعی و تتبعات فکری جامعه‌شناختی در حوزه

1 Émile Durkheim
2. Georg Simmel
3. Emmanuel Levinas
4 Peter Singer
5 Unique
6 Atomization

۷ چند مورد از مطالعات قابل تأمل درباره نسبت امری فردی با امر اجتماعی و نقد اتمیزاسیون جامعه را می‌توان در کارهای آرش حیدری (۱۳۹۶)، قاسم زائری و آرش نریمانی (۱۳۹۹) و محمدرضا کلاهی (۱۴۰۱) مشاهده کرد.

خیرخواهی موجب روشنایی و وضوح بیشتر در میدان کنش‌های نیکوکارانه و نهادهای فعال در عرصه خیرخواهی و به عبارت بهتر تقویت امر اجتماعی می‌شود.

با توجه به موارد فوق و با عنایت به دامنه مطالعات نگارندگان مقاله، برخی پرسش‌ها و سوالاتی که در اینجا مطرح می‌شود عبارتند از: خیرخواهی چیست؟ امر اجتماعی خیرخواهی نزد متفکرانی همچون دورکیم، زیمل، لویناس و سینگر چگونه فهم شده است؟ مسئولیت اجتماعی انسان نسبت به دیگر هم‌نوعان و به "دیگری" اندیشیدن در دستگاه فکری این متفکران چه جایگاهی داشته است؟ نسبت خیرخواهی با آراستگی اجتماعی و جامعه آراسته چیست؟ شواهد تجربی و میدانی در جامعه ایران راجع به امر اجتماعی خیرخواهی و نیکوکاری، نشانگر چه چیزی است؟ وضعیت و روند خیریه‌گرایی ایرانیان چگونه بوده است؟ عطف به موارد گفته‌شده و صورت‌بندی سوالات و پرسش‌های طرح‌شده، مسئله‌مندی^۱ و به تعبیر دیگر مسئله اصلی و «پرسش کانونی»^۲ پژوهش حاضر این است که اولاً: دلالت‌های نظری امر خیر و همراهی آن دیگر ارزش‌های عام اجتماعی در نزد برخی از اندیشمندان مهم این حوزه مؤید و بیانگر چیست؟ ثانیاً بر مبنای داده‌ها و شواهد تجربی، چگونه خیرخواهی و همراهی آن با این ارزش‌ها، به آراستگی اجتماعی منجر می‌شود؟

روش‌شناسی پژوهش

در این نوشتار پژوهشی تلاش شده با استفاده از روش مرور نظام‌مند در مورد بخشی از آرای نظری که در باب خیرخواهی در اندیشه صاحب‌نظران علوم اجتماعی مطرح بوده و نیز تحلیل ثانویه داده‌های حاصل از پیمایش‌های جهانی و ملی که حاوی اطلاعات ارزشمندی در مورد خیرخواهی بودند، دلالت‌های نظری و شواهد تجربی خیرخواهی بررسی شود.

پیشینه پژوهش

در ارتباط با موضوع مورد پژوهش باید گفت که مطالعه و پژوهش علمی و روشمند درباره خیریه به مثابه یک واقعه مشکل‌زا و تاریخ‌زده در جوامع اسلامی تا دهه ۱۹۷۰ چندان در کانون توجه پژوهشگران و اصحاب تحقیق نبود. با این حال می‌توان گفت تقریباً از اوایل دهه ۱۹۹۰ توجه فزاینده‌ای به موضوع خیریه در جوامع اسلامی شده است. (سینگر، ۱۳۹۶: ۳۹ و ۷۷)

مطالعات ما نشان می‌دهد که غالب پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه خیریه‌ها به مواردی نظیر: بازاریابی فعالیت‌های خیرخواهانه (شیرخدایی و همکاران، ۱۳۹۴)، نقش خیریه‌ها در تولید و بازتولید و تداوم فقر زنان نیازمند (بهار و فروغی، ۱۳۹۷)، طراحی مدل و الگو جهت جذب خیرین (درودیان و همکاران، ۱۳۹۹)، بازیگران و فعالان شش‌گانه زیست بوم خیریه شامل فرد، مخاطب، سازمان، سیاست‌گذار، پژوهشگران و کنشگران (اسلامی، ۱۴۰۴) راهنمایی و راه‌های مناسب برای سرمایه‌گذاری در امور خیریه (جردن و کوپین، ۲۰۰۲)، پیچیدگی رابطه بین اسلام و بشردوستی در فعالیت سازمان‌های غیردولتی مسلمان (بنت‌هال و جوردون، ۲۰۰۳)، کلارک، ۲۰۰۴، هارمسن، ۲۰۰۷)، تدوین دستورالعمل، نقشه راه، و تعریف ابعاد و حوزه‌های اولویت‌دار برای مؤسسات خیریه اسلامی (رحمان، ۲۰۱۳) طی کردن فرآیندهای «ان.جی. اوپی‌شدن»^۳ یا «سازمان غیردولتی‌شدن» خیریه در سازمان‌های رفاهی اسلامی (بورچ‌گروینک، ۲۰۲۰) و... پرداخته‌اند.

1 problematic
2 focal question
3 NGOization

در جمع‌بندی پژوهش‌های پیشین باید گفت هر کدام از این پژوهش غالباً از یک منظر خاص و بعضاً تک‌بعدی به موضع خیریه پرداخته‌اند. اما پژوهش حاضر می‌خواهد با ایجاد نوآوری و با استناد به داده‌های جدید جهانی و ملی و با قصد فراروی از پژوهش‌های پیشین، کنش خیر و وضعیت و روند خیریه‌گرایی را مورد مطالعه ارائه دهد و درک و تحلیل جدیدتری را عرضه کند. لذا ضرورت مضاعفی وجود دارد که با رویکردی علمی و روشمند و جامعه‌شناختی به بررسی خیرخواهی و آراستگی اجتماعی و وضعیت کنش خیر و خیریه‌گرایی (خاصه در ایران چند دهه اخیر) پرداخته شود.

دلالت‌های نظری

در زمانه جدید که فردگرایی در شکل منفی و نالاجتماعی آن فوران نسبتاً شدید و فراگیری را تجربه کرده است، توجه به دیگری به مثابه هر آنچه که در بیرون "من" وجود دارد واقعیتی کانونی برای بسیاری از اندیشمندان اجتماعی شده است. واقعیتی که از آغاز طرح علوم اجتماعی کلاسیک در آرای دانشمندان اجتماعی برجسته بوده و خود سرچشمه و پنجره‌ای مهم و صاحب سهم در طرح و تکوین علوم اجتماعی به ویژه شاخه جامعه‌شناسی این علوم بود. خیرخواهی و نوع‌دوستی در جایگاه امر اجتماعی، اهمیتی حیاتی، بنیادین و برجسته در زندگی اجتماعی انسان‌ها دارد. مواردی نظیر: داشتن دغدغه‌های جمعی و اجتماعی، تلاش جمعی برای رسیدن به خیر جمعی، "دیگری" را هم‌نوع و همدرد دانستن، سعادت فردی را در گروهی سعادت جمعی دیدن، مصالح اجتماعی را بر منافع شخصی ترجیح دادن، مطالبات جمعی و اجتماعی را بر علائق فردی چیرگی دادن، برجسته‌ساختن وجوه اشتراک و تشابه خود با هم‌نوعان و همدردان، سوژگی خود را در ارتباط و پیوستگی با جمع و جامعه دانستن، پرهیز از خودمحوری و گرایش به نوع‌دوستی و دیگرخواهی و... بازنمایی‌کننده امر اجتماعی هستند. از نظر دنزولو^۱ امر اجتماعی به «شیوه خاصی از سازماندهی اجتماعی» دلالت دارد (دنزولو، ۱۳۹۵: ۷۱) و در پاسخ به این پرسش که چگونه می‌توان بر روی خرابه‌های نظم پیشین، یک نظم اجتماعی جدید را سامان داد، مفهوم‌سازی شده است. همچنین امر اجتماعی به سان یک مکانیسم جبرانی عمل می‌کند. «امر اجتماعی به مثابه اصل اصلاح‌کننده کاستی‌های جامعه و جبران خساراتی که به افراد وارد می‌آیند، و اقدام به جبران کمبودهای همه کسانی شد که در جامعه وضعیت عسرتی را تحمل می‌کردند به قسمی که امکان شکوفایی همگان افزایش یابد.» (همان، ۲۱۶). در ادامه آرا و اندیشه‌های دورکیم، زیمل، لوویناس و سینگر در باب خیرخواهی، نوع‌دوستی و آراستگی اجتماعی اجتماعی بررسی می‌شود.

دورکیم نقطه شروع اخلاق و رفتار اخلاقی را فراروی از خود و به "دیگری" اندیشیدن می‌داند. مسئله او این است که چه نسبتی بین خودخواهی / دیگرخواهی با همبستگی اجتماعی وجود دارد. به تعبیر دیگر چرا و چگونه تشدید فردگرایی خودخواهانه و یا قوت دیگرخواهی (فردگرایی اخلاقی) موجب شکنندگی / قوام همبستگی اجتماعی می‌شود. چرا که در اندیشه دورکیم «خودخواهی نتیجه خلاء اخلاقی و توجه به منافع خود بدون در نظر گرفتن حقوق دیگران است و هرگز نمی‌تواند مبنایی برای همبستگی اجتماعی باشد.» (چاندلر، ۱۹۸۴) دیگرخواهی برای پیش‌برد همبستگی ارگانیک در جوامع مدرن و صنعتی ضروری است و «فردگرایی اخلاقی پیش‌شرط لازم همبستگی ارگانیک است.» (گیدنز، ۱۳۹۸: ۹۶) در نزد دورکیم فردگرایی اخلاقی به مثابه تقویت‌کننده نظم اجتماعی و به معنی مسئولیت فرد در برابر دیگران، در تمام زوایای جامعه مبتنی بر همبستگی ارگانیک مدرن حائز اهمیت است. «اخلاق (رفتار اخلاقی) با بی‌میلی به خود، با علاقه‌مندی به چیزهای دیگر به جای دلبستگی به خودمان آغاز می‌شود.» (دورکیم، ۱۳۷۷: ۱۴۵) به تعبیری اخلاق از جایی آغاز می‌شود که وابستگی به یک گروه آغاز می‌گردد. جامعه غایت عالی هرگونه فعالیت اخلاقی

است. (شریعتی، ۱۳۸۷: ۳۳) دورکیم همچنین در بیان دیدگاه‌های اخلاقی خود بین دو سنخ یا گونه یعنی «فردگرایی خودخواهانه»^۱ و «فردگرایی اخلاقی»^۲ یا خودخواهی و دیگرخواهی تمایز قائل می‌شود و «تبيين منشأ و طبيعت فردگرایی اخلاقی، امکان تبیین تفاوت‌های "فردگرایی" و "خودخواهی" را برای وی فراهم می‌سازد.» (گیدنز، ۱۳۹۸: ۱۱۲) تا جایی که در نسبت این دو می‌گوید: «درون دیگرخواهی ما خودخواهی حک شده است؛ برعکس در خودخواهی مان دیگرخواهی وجود دارد.» (دورکیم، ۱۹۶۱: ۲۱۵ به نقل از ذاکری، ۱۴۰۰: ۲۸۲) فردگرایی خودخواهانه که مورد نظر فیلسوفان و اقتصاددانان فایده‌باور است، مبتنی بر اولویت‌بخشیدن به منافع شخصی خود بر مصالح اجتماعی است و موجب اختلال در نظم و همبستگی اجتماعی است. دورکیم رابطه میان اقتصاد و اخلاق را واکاوی می‌کند و برخلاف کسانی که اقتصاد و اخلاق و اجتماع و... را مجمع‌الجزایری منفک‌شده تصور می‌کنند و همه امور را به دست اسمیتی نامرئی بازار می‌سپارند، و اقتصاد را دنیای محاسبات و عقلانیت محاسبه‌گر می‌دانند و اخلاق را عرصه بایدها و نبایدهای اخلاقی می‌دانند، در یک نقد تأمل برانگیز می‌گوید: «اگر نظم اقتصاد و قاعده‌ای در امور اقتصادی ایجاد نشود آثار و نتایجش از حدود قلمرو اقتصاد خارج خواهد شد و نوعی کاهش حس اخلاقی در عموم مردم را به دنبال خواهد داشت.» (دورکیم، ۱۳۸۴: ۱۱) پس بی‌قاعدگی‌ها و وضعیت آنومیک اقتصادی، می‌تواند آتش فردگرایی خودخواهانه را شعله‌ورتر سازد و حیات اجتماعی را به مخاطره اندازد. فردگرایی خودخواهانه اغلب در فرد اجتماعی‌نشده تجلی می‌یابد و از نیازها و امیال این نوع افراد ناشی می‌شود. فردگرایی خودخواهانه و ناهنجاری‌های فردی که نتیجه بی‌قاعدگی در عرصه اقتصاد و مرجع دانستن منافع فردی بر مصالح جمعی است، می‌تواند «زمینه را برای تشدید ناهنجاری اجتماعی فراهم می‌کند و نتیجه آن جز افزایش هرج و مرج نیست.» (چلبی، ۱۳۹۵: ۲۸۶) کوتاه اینکه خودخواهی، دیگران را در محاسبات خود وارد نکردن، به رسمیت نشناختن دیگران و افول اخلاقیات در جامعه، همیشه خطری برای تداوم همزیستی و همبستگی اجتماعی بوده است. امر اخلاقی اولویت دادن به منافع جمعی و مصالح اجتماعی بر منافع شخصی، مترادف با فداکاری و دیگرخواهی است. از نظر دورکیم این دست رفتارها «هر چه باشد همیشه خصلتی اخلاقی دارد چون لازمه‌اش این است که نوعی روحیه ایثار و از خودگذشتگی در کار باشد.» (دورکیم، ۱۳۸۴: ۱۱) امر اخلاقی که در عصر ما سرچشمه و منشأ همبستگی اجتماعی است و از الزامات حیات اجتماعی محسوب می‌شود، دربرگیرنده «همه آن چیزهایی است که بشر را به ضرورت زندگی با دیگری و به حساب آوردن وجود او و می‌دارد و سبب می‌شود تا وی حرکات خویش را بر پایه‌ای جز انگیزه‌های خودپرستانه تنظیم کند و هر وقت این گونه پیوندها بیشتر و نیرومندتر باشد، اخلاقیات استوارتر است.» (دورکیم، ۱۳۸۴: ۲۵۳) دورکیم درباره لزوم خیرخواهی فرد و احسان نسبت به هموعان خود و گذار از نابرابری فیزیکی به برابری اخلاقی، می‌گوید: «خیرخواهی و احسان حس همدردی انسانی است که... برابری اخلاقی را به جای نابرابری فیزیکی که در واقع چیزها وجود دارد، قرار می‌دهد.» (دورکیم، ۱۳۹۱: ۳۲۶ و ۳۲۵). دورکیم در کتاب اخلاق حرفه‌ای و اخلاق مدنی^۳ مشخصاً تقریرات اخلاقی مورد نظر خود را صورت‌بندی می‌کند و از چهار نوع اخلاق یعنی اخلاق خانوادگی، حرفه‌ای، مدنی و نوع‌دوستانه بحث می‌کند. به باور وی، در حوزه‌های اخلاق خانوادگی، حرفه‌ای و مدنی، تکالیف و تعهدات مردم در برابر یکدیگر مطرح می‌شود؛ چرا که به گروه‌بندی‌های معین اجتماعی تعلق دارند؛ یعنی یا عضوی از یک خانواده، یک صنف یا یک دولت هستند، اما به زعم دورکیم تعهدات دیگری وجود دارد که مستقل از هر گروه‌بندی خاصی است. بر این مبنا، من متعهد هستم که جان^۴، مال و آبروی هموعان^۵ خود را

1 Egoistic individualism

2 Ethical individualism

3 professional Ethic and Civic moral

4 life

5 fellow-creatures

محترم بشمارم و به رسمیت بشناسم، علی‌رغم اینکه آنان نه از خانواده، و نه هموطن من هستند. این عام‌ترین سپهر در کل اخلاق است؛ همچنین شریف‌ترین^۱ از نظر مفهوم است. زیرا مستقل از تمام شرایط محلی یا قومی است. (دورکیم، ۱۹۹۲) بر این مبنای عام‌گرایی اخلاقی اهمیت پیدا می‌کند و نه خاص‌گرایی اخلاقی؛ که اولی با خیر عام و دومی با خیر خاص در برد و شعاعی محدود نسبت پیدا می‌کند.

زیمل نیز از گذر تفسیری دیالکتیکی صورت‌ها و محتواها، جامعه‌شناسی کنش متقابل‌گرایانه "صورت‌های جامعه زیستی" را پیشنهاد می‌کند که دورکیم آن را در همان دوره، تحت اللفظی به "صورت‌های همکاری" ترجمه کرده است که اتفاقاً بر معناتر است. (واندنبگ، ۱۳۸۶: ۲۷) نزد زیمل کنش متقابل و صورت‌های زیستی سنگ بنای جامعه هستند. در نگاه زیمل دوگانگی واقعی بنیادی در جامعه زیستی است. جامعه زیستی به صورت توأمان در و با خود تغییر و ثبات را دارد. در درون فرد تغییری پیوسته و فزاینده نسبت به دیگری جریان دارد لیکن در فرم بیرونی زندگی ثبات بیشتری وجود دارد. به تعبیر زیمل «این دولایه رابطه و فرم، سرعت‌های متفاوتی برای رشد و تحول دارند.» (زیمل، ۱۳۹۳: ۵۲۵) رابطه فرد با دیگری رابطه‌ای متغیر و پرنوسان است لیکن صورت بیرونی آن به دلیل وجود میانجی‌هایی، فرم نسبتاً ثابتی دارد. قواعد، قرارداد و قانون میانجی‌های هستند که روابط پرتغییر و پرنوسان فردی را مهار و به آن فرم نسبتاً ثابت و پایداری می‌دهند. فرم زناشویی که برآمده از قرارداد و قانون است با تغییرات رابطه شخصی مقابله می‌کند و به رغم تفاوت و نوسان در روابط به تثبیت و حفظ آن کمک می‌کند. مطالعه و تحلیل کمیت و کیفیت روابط در قانون توجه زیمل قرار دارد. به زعم او «مسائلی که جامعه‌شناسان باید در باره آن تحقیق کنند درون اشخاص قرار ندارد بلکه میان آنها است. اجتماعی‌بودن به معنای جهت‌گیری به سوی روابط است.» (هله، ۱۳۹۳: ۴۰) افرادی که یکدیگر را زیر نظر دارند، با هم مکاتبه می‌کنند، با هم شام می‌خورند، لباس می‌پوشند یا برای دیگران خود را می‌آرایند، یکدیگر را جذب یا دفع می‌کنند، همه این فعالیت‌های عادی که بر اراده زیستن مهارشدنی برجاذبه‌ای زیباشناختی، شهوانی، حتی بیمارگونه میان افراد دلالت می‌کنند که به عقیده زیمل نخ‌هایی هستند که جامعه را می‌دوزند، هر روز، هر ساعت نخ‌های چنین ارتباط‌هایی تنیده می‌شوند، در می‌روند، دوباره گره می‌خورند، جایشان را به دیگران می‌دهند که این‌ها نیز با دیگران ارتباط برقرار می‌کنند. جامعه زیستی دائماً تشکیل شده، منحل می‌شود و از نو ساخته می‌شود. (واندنبگ، ۱۳۸۶: ۵۲) در نگاه زیمل «جامعه متشکل از مجموعه تعاملات است. واقعیت در جریان چنین تعاملاتی به طور اجتماعی ساخته می‌شود. تکامل جامعه از مرحله‌ای که در آن صرفاً حلقه‌های تنگ خویشاوندی، قبیله‌گرایی و اجتماع محلی وجود دارند به مراحل که در آن حلقه‌های اجتماعی هرچه گسترده‌تر موجودیت می‌یابند، و نهایتاً رسیدن آن به حوزه ی جهانی تعامل، باید ضرورتاً به تحول و تکامل اخلاق بیانجامد.» (هله، ۱۳۹۳: ۱۵) زیمل معتقد است که کنش قبل از هر چیز ربط‌دهنده یعنی عاطفی است نه اندیشمندانه و احساسی. تنها در جامعه مدرن، تحت حاکمیت پول است که کنش از ارزش‌ها و از عواطف تخلیه شده و مطلقاً عقلانی و اندیشمندانه، حسابگر و فنی، خلاصه کلام، به کنش راهبردی مبدل می‌شود. (واندنبگ، ۱۳۸۶: ۵۹)

لویناس فیلسوف معاصر فرانسوی در باب توجه به "دیگری" جایگاه ممتازی دارد. به تعبیری فلسفه لویناس را می‌توان نوعی "غیریت‌شناسی" یا "دیگری‌شناسی" نامید که در جهت عکس "خودشناسی" یا "من‌شناسی" تاریخ فلسفه غرب قرار دارد (جهانبگلو، ۱۳۸۲). به نظر لویناس در بطن رابطه با دیگری که به زندگی اجتماعی تشخص می‌بخشد، غیریت همچون رابطه‌ای نامتقارن پایدار می‌شود. یعنی به مثابه چیزی که با همزمانی در تضاد است. فضای بیناسوژگانی، فضایی متقارن نیست. رابطه برآمده از غیریت نه مکانی است نه مفهومی؛ وقتی دورکیم می‌پرسد دیگری در چه چیزی بیش از خود من ابژه یک کنش خیرخواهانه است در واقع خاص بودگی دیگری را نادیده گرفته است. آیا تفاوت اساسی میان نیکوکاری و عدالت ناشی از ارجحیت نیکوکاری برای دیگری نیست؛ وقتی از

نقطه نظر عدالت هیچ ارجحیت دیگری ممکن نیست؟ (لویناس، ۱۴۰۰: ۱۰۵). دیگری همیشه به شکلی اجتناب‌ناپذیر مورد توجه و علاقه من است. (هاند، ۱۹۸۹: ۲۴۷) وی درباره اهمیت و دامنه مسئولیت اخلاقی و انسانی یک فرد نسبت به ممنوع خود (دیگری) می‌گوید: «آدمی در برابر دیگری مسئولیت نامتناهی دارد. و حتی مسئول خطاهای دیگری است.» (علیا، ۱۳۸۸: ۲۰) لویناس در باب مسئولیت نامتناهی فرد نسبت به دیگری بر این باور است که «دغدغه مادی دیگری، جنبه مادی انسانی، زندگی مادی دیگری، مرا مشوش می‌سازد و در دیگری امکان نوعی تعالی برای من وجود دارد و بعد متعالی مرا مورد توجه قرار می‌دهد.» (رابینز، ۲۰۰۲: ۵۲) لویناس در برابر آن دسته از نظریه‌های اخلاقی که به حداکثر رساندن سود فردی یا جمعی را مبنای مناسبات اخلاقی قرار می‌دهند، بر آن است که اخلاق در درجه اول پروای دیگری را داشتن است. حیات اخلاقی در گرو رهایی از خودشیفتگی، از خود به در آمدن و قراردادن خویش در معرض دیگری، اعتنا به دیگربودگی دیگری و تکریم اوف پرهیز از تحویل یا فروکاستن او به خویشتن، گوش سپردن به صدا و صلاّی دیگری، پاسخ‌گفتن به او، مسئولیت نامتناهی در قبال دیگری و قراردادن بی‌قید و شرط خویش در دسترس دیگری برای تسکین آلام و رفع حاجات اوست. «آدمی در برابر دیگری مسئولیت نامتناهی دارد و حتی مسئول خطاهای دیگری است.» (علیا، ۱۳۸۸: ۲۲۳) به باور لویناس هستی سوژه مستلزم هستی "دیگری" است. عشق برای لویناس وضعیت آگاهی مداوم و پیوسته از دیگری است، یعنی وضعیتی که در آن حس مسئولیت ما هیچ‌گاه به خواب نمی‌رود و همیشه هوشیار است. پس در حقیقت، مسئولیت اخلاقی در قبال دیگری یک تکلیف مستمر و یک وضعیت بی‌خوابی است؛ یک نوع دلواپسی و نگرانی همیشگی برای "دیگری" که به صورت کنده‌شدن از مکانی تجلی می‌یابد. این مکان‌زدایی به این دلیل است که "دیگری" همیشه در مکان دیگری غیر از سوژه قرار دارد. ما همیشه در جست‌وجوی "دیگری" هستیم چون "دیگری" در مکان دیگری قرار دارد. لویناس این جست‌وجوی "دیگری" را به صورت مسئولیتی اخلاقی بررسی می‌کند. وی معتقد است که مسئولیت در قبال دیگری دست یافتن به مفهوم "نیکی" است. اگر مسئولیت ما را به ایده "نیکی" می‌رساند به این دلیل است که ما می‌توانیم جای پای خداوند را در چهره دیگری بیابیم. برای لویناس، در چهره تقدسی وجود دارد که امر واجبی را به من خاطر نشان می‌سازد و این امر واجب چیزی نیست جز تقدم دیگری بر من. در این رویارویی من با چهره دیگری، من به این نتیجه می‌رسم که "من برای دیگری هستم" و دیگری بر من تقدم دارد. بودن برای دیگری یعنی مسئول بودن در قبال او. پس چهره دیگری من را به گفتگو دعوت می‌کند. (جهانبگلو، ۱۳۸۲) نزد لویناس، زندگی اخلاقی، باشکوه‌ترین جلوه تاریخ حیات انسان است؛ اینکه برای نمونه آدمی وقت گرانبهای خود را ساعتی در هفته به خواندن کتاب برای نابینایان اختصاص دهد، یا کاری داوطلبانه برای دیگران انجام دهد، یا بدون روی و ریا بخشی داشته باشد. لویناس بر این باور پای می‌فشارد که رابطه با خداوند تنها از معبر رابطه با انساها می‌گذرد. از این منظر، بدون دیگران نمی‌توان رستگار شد و دینداری بدون داشتن پروای دیگران باطل است. پیامبران در نگاه لویناس، نه دلمشغول بقای نفس بلکه دلمشغول "فقرا، بیوه‌زنان، یتیمان و غریبان" بودند. (علیا، ۱۳۸۸: ۳۴) تجربه دینی بیش از هر چیز تجربه‌ای اخلاقی است.

سینگر فیلسوف و متفکر اجتماعی استرالیایی دیدگاه خود درباره اندیشه و جنبش دیگر دوستی و الزام اخلاقی کمک به نیازمندان و فقرا را در آثار و تألیفاتی چون: «قحطی، وفور و اخلاق»^۱، «زندگی‌ای که می‌توانی نجات دهی»^۲، «دیگر دوستی مؤثر؛ رساندن بیشترین خیر چگونه فهم ما را از زندگی اخلاقی تغییر می‌دهد؟»^۳ و «از قحطی، وفور و اخلاق تا دیگر دوستی مؤثر»^۴ و... صورت‌بندی و مفهوم‌پردازی کرده است. مسئله اصلی برای سینگر این است که چگونه می‌توانیم از منابع مان برای بیشترین خیرسانی ممکن

1 Famine, Affluence, and Morality

2 The Life You Can Save: Acting Now to End World Poverty(2009)

3 From "Famine, Affluence and Morality" to Effective Altruism(2016)

استفاده کنیم؟ چرا که «اخلاقی‌ترین نوع زندگی مستلزم انجام دادن بیشترین نیکی است... یا رساندن بیشترین خیر ممکن به دیگران است.» (سینگر، ۱۴۰۰: ۳۳) به همین منظور وی تمام سعی و کوشش فکری خود را برای تحقق «رساندن بیشترین خیر ممکن» به نیازمندترین انسان‌ها به کار می‌گیرد. اهمیت کار سینگر در این است که با مثال‌های ملموس و انضمامی و استدلال و آزمایش‌های ذهنی خلاق و باورپذیر، مخاطب را در "لزوم کمک به فقرا" با خود همراه می‌کند. نکته مهم در اندیشه سینگر این است که چه چیزی موجب می‌شود که نگاه من نوعی از منافع خود و خانواده و بستگانم، فراتر رود و باعث شود به منافع انسان‌هایی که نمی‌شناسم‌شان و همچنین نسل‌های آینده و حیوانات اهمیت بدهم؟ یعنی گذار از خودخواهی به دیگرخواهی. اصل بنیادین دیگردوستی مؤثر یک ایده بسیار ساده و روشن است: «باید بیشترین کار نیکی را که می‌توانیم انجام دهیم.» (سینگر، ۱۴۰۰: ۳۳) سینگر معتقد است ما اخلاقاً موظف هستیم پس از رفع و برآورده ساختن نیازهای ضروری و حیاتی و غیرلوکس زندگی خود و خانواده‌مان، بخش باقیمانده را برای کمک به رفع و برآورده ساختن نیازهای ضروری دیگران و نیکوکاری و خیررسانی استفاده کنیم. «انسان عاقل نمی‌تواند دارای عزت نفس باشد اما منافع دیگران را که رفاه‌شان را به اندازه رفاه خودش مهم می‌داند نادیده بگیرد. مستحکم‌ترین پایه عزت نفس، داشتن زندگی اخلاقی است؛ یعنی زندگی که در آن فرد بیشترین تأثیر مثبت را می‌گذارد.» (همان، ۱۱۲) سینگر ضمن نقد خودی‌اندیشیدن، تقسیم‌کردن انسان‌ها به خودی و غیرخودی، را مذمت می‌کند. در اندیشه اخلاقی سینگر «هرگونه خودی‌اندیشی و بی‌اعتنایی به ناخودی‌ها خلاف اخلاق است. اخلاق، بومی و غیربومی نمی‌شناسد؛ از تو می‌خواهد هر غیری را خود بینگاری.» (ملکیان، ۱۴۰۰: ۱۴) وی این دیدگاه را ارائه می‌دهد که ما علاوه بر زیرپا گذاشتن خودخواهی، نسبت به اطرافیان دور همان تعهدات اخلاقی را داریم که نسبت به نزدیکان خود داریم و استدلال می‌کند که انتخاب نکردن گزینه اعطا پول برای نجات افراد گرسنه در آن سوی کره زمین معادل اخلاقی غفلت از نجات کودکان غرق شده است. زیرا ما ترجیح داده‌ایم کفش‌های گران‌قیمت‌مان را گل‌آلود نکنیم^۱ (سینگر، ۱۹۷۲). هم‌وطن بودن و هم‌منطقه بودن و آشنابودن نباید خللی در وظیفه اخلاقی خیررسانی ما ایجاد کند. سینگر "جنبش دیگردوستی مؤثر" را جنبشی اخلاقی و عقلانی می‌داند. «زندگی برطبق دیگردوستی مؤثر نوعی شکوفایی هسته مرکزی هویت انسانی است.» (سینگر، ۱۴۰۰: ۸۶). رساندن بیشترین خیر که سبب تعالی خود فرد می‌شود این بهترین نتیجه برای همه خواهد بود. از نظر سینگر امور خیر و نیکوکاری و کنش‌های دیگردوستانه ارزش هم‌سنگ ندارند و ما وظیفه داریم به اهداف خیرخواهانه‌ای کمک کنیم که به صورتی مؤثر و اثربخش، بیشترین و نهایی‌ترین خیر ممکن را در جهت تحقق عدالت و برابری می‌رسانند.

دگرخواهی عام‌گرایانه مبتنی بر فضیلت یا فضیلت‌های فرامادی است که در دایره تنگ سنجش‌های منطقی و عقلانی کم‌مایه قرار نمی‌گیرند و نیاز به اموری فراخ‌تر چون نیکوکاری و گذشت دارند. واقعیتی که خوش‌بین بودن به دیگران را جایگزین بدبینی و هراس و بیم از دیگران می‌کند؛ چرا که بدگمانی و سوءظن داشتن است که قطع‌کننده هر نوع همکاری و حسن نظر داشتن به دیگران است. جفری گولد فارب^۲ در ۱۹۹۱ کتابی نوشت تحت عنوان "جامعه بدگمان"^۳ که به تعبیر ریچارد سینت یک گام فراتر از رابرت پاتنام^۴ - که در کتاب "بولینگ به تنهایی"^۵ عنوان داشته بود آمریکائی‌ها به عزلت و تنهایی روی آورده‌اند و زندگی انجمنی رونق گذشته خود را ندارد- برداشته و می‌گوید «امروزه شاهد شکل‌گیری جامعه‌ای بدگمان هستیم که اعضایش نسبت به همکاری

۱. چندان‌شماره سینگر به یک آزمایش ذهنی و باورپذیر جهت درگیر کردن مخاطب است.

2. Jeffrey Goldfarb
3. The Cynical Society
4. Robert Putnam
5. Bowling Alone

نظر مساعدی ندارند.» (سنت، ۱۴۰۱: ۱۹۳) در چنین وضعیتی حس بی‌نیازی و چه بسا خودبرتربینی برآمده از فردگرایی افراطی، فرد را ترغیب به فرورفتن در لاک خود و انزوا اختیار کردن می‌کند که بستری است برای دورشدن از زندگی انجمنی و نادیده گرفتن دیون و بدهی‌هایی است که فرد، به دیگران قبل از خود و جامعه، دارد. در چنین شرایطی دگردوستی، احساس وظیفه و مسئولیت در قبال دیگران و محیط اجتماعی رنگ می‌بازد و خیر و امر اجتماعی به حاشیه می‌رود. همراهی ظاهر و باطن رخت می‌بندد و نفاق اجتماعی تقویت می‌شود. رفتارها تصنعی می‌شوند. باور و عمل قرین یکدیگر نیستند. حاصل آن دوگانگی و اضطراب^۱ می‌شود که مانعی جدی برای هر نوع کنش پایدار و معطوف به آینده است. بی‌گمان گسترش امر خیر در مقام نظر و عمل تراکم و میدان تعاملات اجتماعی و برهمکنش‌های جمعی را عمیق و عریض می‌کند و به تحقق جامعه آراسته که به تعبیر سلیگمن مبتنی بر تعامل و پذیرش متقابل است کمک می‌کند. «منظور از پذیرش متقابل افرادی است که دیگر در گروه‌های جمعی قرار ندارند، دیگر به غریبه‌ها ضرورتاً به عنوان افرادی خطرناک نمی‌نگرند، دیگر در بند شرایط سنتی عضویت و مشارکت نیستند، درون محدوده‌های دولت-ملت و به لحاظ پارادایمی درون محدوده‌های شهر با هم مواجه می‌شوند، شهری که در آن زندگی میان غریبه‌ها جریان دارد، میان کسانی که اگرچه ناشناسند، لیکن خطرناک نیستند. این برخورد میان افراد مستقل، و پذیرش متقابل یکدیگر مبنای آن نوع تأیید و احساس اخلاقی را تشکیل داد که از نظر متفکران عصر روشنگری اسکاتلند مبنای زندگی اجتماعی بود و درحقیقت اصل زندگی اجتماعی را ممکن ساخت.» (سلیگمن، ۱۳۸۷: ۹). به این جهت در هم تنیدگی و همراهی امر خیر با دیگر ارزش‌های عام اجتماعی (عدالت، خیر، نیکی، برابری، نوع‌دوستی) واجد اهمیت است که نشان از اثر فزاینده‌ای است که در حیات اجتماعی دارد و نتیجه حضور مستمر و همه‌جایی آن در ذهنیت‌ها و عینیت‌های اجتماعی، محقق‌شدن و عینیت‌یافتن جامعه‌ای آراسته، با تعاملات گرم و چندسویه و مزین به فضائل اخلاقی خواهد بود.

دلالت‌های تجربی

با استناد به شاخص‌ها، آمار و داده‌های پراستناد تولید شده در مقیاس جهانی و ملی که توسط مؤسسات پژوهشی و پیمایشی معتبر ارائه می‌شوند می‌توان بازنمایی ابعادی از وضعیت امر اجتماعی خیر، کنش‌های خیرخواهانه و نهادهای خیریه را در ایران به تصویر کشید. "بنیاد کمک خیریه‌ها"^۲ از سال ۲۰۱۰ داده‌هایی را در قالب پیمایش‌های بین‌المللی در مورد رفتار و فعالیت داوطلبانه خیریه‌ای ارائه کرده است. این داده‌های بین‌المللی بر اساس "شاخص جهانی دهش"^۳ (WGI) و طبق یافته‌های پیمایش‌های مؤسسه گالوپ^۴ و در قالب گزارش‌های مکتوبی تهیه می‌شود که توسط بنیاد کمک خیریه‌ها (CAF) به صورت سالانه انتشار می‌یابد. شایان ذکر است که برای تهیه شاخص جهانی دهش یا بخشش، در مورد سه رفتار نیکوکارانه در قالب سه پرسش زیر از پاسخگویان سؤال شده است:

۱. آیا در یک ماه گذشته به یک فرد غریبه یا کسی که نمی‌شناختید و به کمک نیاز داشت، کمک کرده‌اید؟
۲. آیا در یک ماه گذشته به یک مؤسسه خیریه یا فعالیت‌های خیرخواهانه پولی پرداخت (اهدا) کرده‌اید؟
۳. آیا در یک ماه گذشته برای فعالیت‌های داوطلبانه زمانی را صرف کرده‌اید؟

در جدول و شکل شماره ۱، توزیع نسبی پاسخ به سه پرسش مزبور در جامعه ایران بر مبنای گزارش‌های CAF در بازه زمانی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۳ م. نشان داده شده است.

1 Anxiety

2 Charities Aid Foundation(CAF)

3 World Giving Index

4 Gallup World Poll

جدول شماره (۱) وضعیت خیریه‌گرایی ایرانیان در سنجه‌های سه‌گانه (WGI)

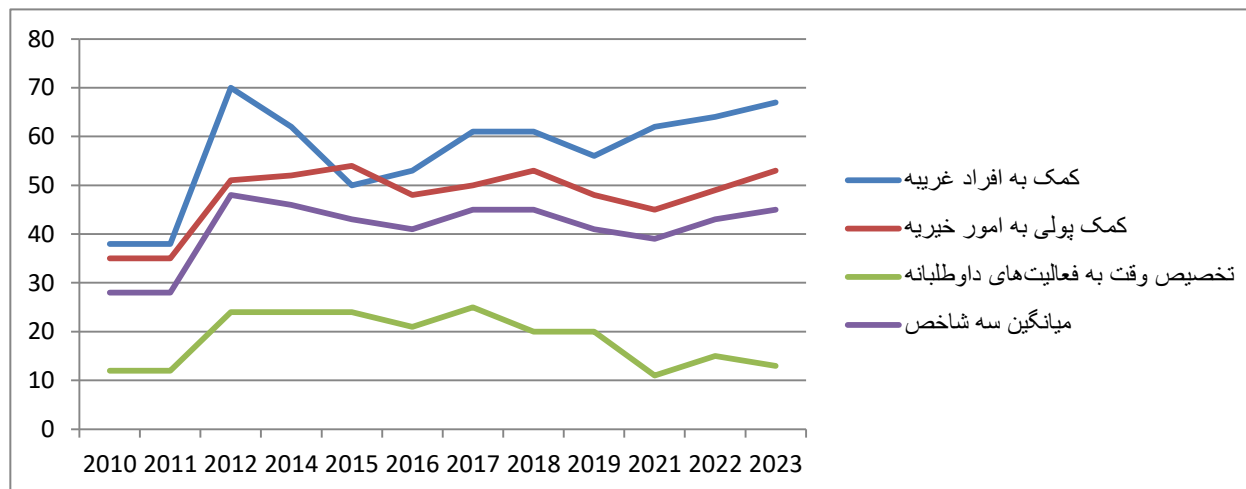
سال	امتیاز در شاخص کمک به افراد غریبه	امتیاز در شاخص کمک پولی به امور خیریه	امتیاز در شاخص تخصیص وقت به فعالیت‌های داوطلبانه	میانگین امتیاز در سه شاخص	رتبه کلی در جهان	رتبه کلی در خاورمیانه
۲۰۱۰	۳۸	۳۵	۱۲	۲۸	۸۶	۸
۲۰۱۱	۳۸	۳۵	۱۲	۲۸	۹۱	۹
۲۰۱۲	۷۰	۵۱	۲۴	۴۸	۱۲	۱
۲۰۱۳	-	-	-	-	-	-
۲۰۱۴	۶۲	۵۲	۲۴	۴۶	۱۹	۱
۲۰۱۵	۵۰	۵۴	۲۴	۴۳	۳۲	۴
۲۰۱۶	۵۳	۴۸	۲۱	۴۱	۴۵	۵
۲۰۱۷	۶۱	۵۰	۲۵	۴۵	۱۷	۲
۲۰۱۸	۶۱	۵۳	۲۰	۴۵	۲۹	۳
۲۰۱۹	۵۶	۴۸	۲۰	۴۱	۲۳	۲
۲۰۲۱	۶۲	۴۵	۱۱	۳۹	۳۲	۳
۲۰۲۲	۶۴	۴۹	۱۵	۴۳	۴۸	۲
۲۰۲۳	۶۷	۵۳	۱۳	۴۵	۴۰	۳
میانگین دوازده پیمایش	۵۷	۴۸	۱۹	۴۲	۳۹	۳

منبع: استخراج از گزارش‌های سالانه (CAF)^۱

در مجموع کشور ایران در ۱۲ دوره از ۱۳ دوره پیمایش صورت‌گرفته، حضور داشته و همانطور که در جدول بالا قابل مشاهده است، دارای میانگین ۵۷. در سنجه کمک به افراد غریبه، میانگین ۴۸. در سنجه کمک پولی به امور خیریه و میانگین ۱۹. در سنجه تخصیص وقت به فعالیت‌های داوطلبانه است و از میانگین مجموع سه شاخص ۴۲. کسب کرده و میانگین رتبه کلی خیریه‌گرایی ایرانیان در بازه زمانی ۲۰۲۳-۲۰۱۰م، رتبه ۳۹ بوده است. همچنین به طور کلی در این بازه زمانی موقعیت ایران در منطقه خاورمیانه از نظر شاخص‌های رفتارخیرخواهانه رتبه ۳ بوده است.^۲

۱. اطلاعات خام این جدول از گزارش‌های سالانه Charities Aid Foundation استخراج شده است و تنظیم و صورت‌بندی مجدد، محاسبه میانگین ادوار، ثبت رتبه منطقه‌ای آن و... توسط نویسندگان مقاله صورت گرفته است.

۲. در اغلب سال‌های مورد مطالعه، قطر و امارات متحده عربی در صدر کشورهای منطقه خاورمیانه قرار گرفته‌اند.

شکل شماره (۱):

فراز و فرود وضعیت خیریه‌گرایی ایرانیان طبق سه سنج جهانی بخشش (WGI) در سال‌های ۲۰۲۳-۲۰۱۰م.

منبع: (یافته‌های پژوهشگر)

نکته مهم در تحلیل این داده‌ها این است که به نظر می‌رسد بین شرایط اقتصادی (تورم، گرانی، رکود و...) حاکم بر کشور و وضعیت خیریه‌گرایی مردم در سال‌های مورد بررسی، نمی‌توان رابطه معناداری پیدا کرد. مثلاً به رغم وجود تورم و رکود اقتصادی در سال ۲۰۱۹ رتبه ایران در این سال ۲۳ بوده است و علی‌رغم مهار تورم و کاهش رکود در سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ رتبه ایران در این دو سال به ترتیب ۳۲ و ۴۵ بوده است. اگر اینگونه تفسیر کنیم که مردم در سال‌های سخت اقتصادی عواطف انسانی‌شان بیشتر تحریک شده و بیشتر به فکر هموطنان خود بوده‌اند و در سال‌های آرامش اقتصادی و مهار تورم که بهبودی در اوضاع معیشتی همگان به وجود آمده است، نیاز چندانی به همدلی و همیاری با هموطنان خود نمی‌دیده‌اند، اما این آمار و ارقام برخی سال‌های دیگر از این فرض حمایت نمی‌کنند؛ چنانکه در شرایط سخت اقتصادی و معیشتی پسا کرونا، در سال ۲۰۲۲ رتبه جهانی ایران ۴۸ بوده که در مقایسه با دیگر سال‌ها رتبه پایین‌تری است.

در ادامه به بررسی و تحلیل داده‌های داده‌های موسوم به «پیمایش ارزش‌های جهانی» یا (WVS)^۱ پرداخته می‌شود. موج پنجم (۲۰۰۹-۲۰۰۵) و هفتم (۲۰۲۲-۲۰۱۷) پیمایش ارزش‌های جهانی نیز حاوی پرسشی در مورد عضویت در سازمان‌های خیریه است.^۲ طبق داده‌های حاصل از موج پنجم پیمایش ارزش‌های جهانی که در جدول (شماره ۲) قابل مشاهده است، (۷۵/۷ درصد) پاسخگویان در سازمان‌ها و مؤسسات خیریه عضویت ندارند و (۲۳/۶ درصد) در این گونه تشکّل‌ها عضویت دارند که از این درصد ۱۲/۲ درصد دارای عضویت غیرفعال و ۱۱/۴ درصد دارای عضویت فعال هستند.

1 World Values Survey(WVS)

۲ در موج ششم (۲۰۱۰-۲۰۱۴) کشور ایران غایب بوده است.

جدول شماره (۲) توزیع درصدی عضویت شهروندان ایرانی در سازمان‌های بشردوستانه و خیریه به تفکیک سن و جنس

سن		جنس		کل	مقوله‌ها	
۵۰ سال و بیشتر	۳۰ تا ۴۹ سال	زیر ۲۹ سال	زن	مرد		
۷۱/۲	۷۳/۲	۷۸/۵	۷۶/۷	۷۴/۴	۷۵/۷	عضو نیستم
۹/۹	۱۴/۳	۱۱/۱	۱۱/۶	۱۲/۹	۱۲/۲	عضو غیرفعال
۱۸/۵	۱۲/۱	۹/۲	۱۰/۶	۱۲/۲	۱۱/۴	عضو فعال
۰/۳	۰/۴	۱/۲	۱/۱	۰/۶	۰/۸	نمی‌دانم/ بی پاسخ
۶۱/۹	۷۰/۱	۷۳/۶	۷۲/۲	۶۶/۳	۶۹	عضو نیستم
۲۲/۳	۱۸/۷	۱۶/۴	۱۷/۶	۲۰/۱	۱۹	عضو غیرفعال
۱۵/۸	۱۱/۲	۱۰	۱۰/۲	۱۳/۶	۱۲	عضو فعال
۶۱/۹	۷۰/۱	۷۳/۶	۷۲/۲	۶۶/۳	۶۹	عضو نیستم

منبع: (موج پنجم ارزش‌های جهانی، ۲۰۰۵: ۸) و (موج هفتم ارزش‌های جهانی، ۲۰۱۷: ۳۳)

همچنین مردان با سهم عضویت ۲۵/۱ درصد نسبت به زنان با سهم عضویت ۲۲/۲ درصد، مشارکت و عضویت بیشتری داشته‌اند. همچنین افراد مسن و بزرگسال (بالای ۵۰ سال) با ۲۸/۴ درصد نسبت به دو گروه سنی دیگر یعنی میان‌سالان (۳۰ تا ۴۹) با ۲۶/۴ درصد و جوانان (زیر ۲۹ سال) ۲۰/۳ درصد، عضویت بیشتری در مؤسسات خیریه داشته‌اند. در موج هفتم مردان با سهم عضویت ۳۳/۷ درصد نسبت به زنان با سهم عضویت ۲۷/۸ درصد، مشارکت و عضویت بیشتری داشته‌اند. همچنین افراد مسن و بزرگسال (بالای ۵۰ سال) با ۳۸ درصد نسبت به دو گروه سنی دیگر یعنی میان‌سالان (۳۰ تا ۴۹) با ۳۰ درصد و جوانان (زیر ۲۹ سال) با ۲۶/۴ درصد، عضویت بیشتری در مؤسسات خیریه داشته‌اند. در مجموع در هر دو موج مردان بیش از زنان و گروه‌های سنی بالاتر بیش از جوانان مشارکت و عضویت سازمانی و نهادی در امر خیر داشته‌اند. همچنین در فاصله زمانی بین دو موج، مشارکت و عضویت خیریه‌ای ایرانیان در هر دو جنس و در هر سه گروه سنی رشد و افزایش قابل توجهی داشته است.

علاوه بر پیمایش‌ها و سنجش‌های جهانی، می‌توان به نتایج چند پیمایش ملی که در چند سال اخیر در کشور انجام شده نیز استناد کرد که هر کدام در جای خود حاوی نکات ارزشمندی از وضعیت خیریه‌گرایی و کنش‌های خیرخواهانه ایرانیان بوده است. در دو «پیمایش ملی سرمایه اجتماعی» موسوم به موج دوم و سوم در سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۳۹۷ از پنداشت نسبت به وجود ویژگی‌های اخلاقی و هنجاری خیرخواهانه بین مردم پرسش شده است که در جدول زیر توزیع پاسخ به وجود سه ویژگی «خیرخواهی و کمک به یکدیگر»، «تعاون‌گرایی» و «گذشت» در بین مردم در نظر پاسخگویان ارائه شده است. ملاحظه می‌شود که نسبت زیاد به کم کمتر از عدد تراز ۱۰۰ است که نشان از پایین بودن این پنداشت از حد متوسط است و نیز در دو مورد تعاون‌گرایی و گذشت در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال ۱۳۹۳ شاهد تغییر منفی (کاهش و افول) هستیم.

جدول شماره (۳) توزیع درصدی پنداشت نسبت به وجود ویژگی‌های اخلاقی و هنجاری خیرخواهانه بین مردم

تغییر	نسبت زیاد به کم	(۳) زیاد و خیلی زیاد	(۲) تاحدودی	(۱) کم و خیلی کم	سال	میزان ویژگی
+۲,۹۲	۷۱,۴۱	۲۲,۷	۴۱,۱	۳۶,۲	۱۳۹۳	خیرخواهی و کمک به یکدیگر
	۷۴,۳۳	۲۳,۳	۴۲,۷	۳۴	۱۳۹۷	
-۵,۷۹	۵۶,۸۹	۱۴,۵	۴۶,۷	۳۹	۱۳۹۳	تعاون‌گرایی
	۵۳,۱۰	۱۶	۴۲,۵	۴۱,۴	۱۳۹۷	
-۰,۲۶	۴۵,۶۳	۱۷	۳۴,۷	۴۸,۳	۱۳۹۳	گذشت
	۴۵,۳۷	۱۶,۵	۳۶,۲	۴۷,۲	۱۳۹۷	

منبع: وزارت کشور (۱۳۹۴ و ۱۳۹۷) پیمایش سرمایه اجتماعی

نتایج موج سوم پیمایش «ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان» (۱۳۹۴) نیز نشان می‌دهد ۱۷/۵ درصد پاسخگویان با مؤسسات خیریه همکاری دارند. همچنین نتایج پیمایش ملی «وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاق جامعه ایران» (۱۳۹۶) نشان می‌دهد که ۱۹ درصد پاسخگویان اعلام کرده‌اند که در نهادهای خیریه‌ای عضویت دارند.

در پیمایش ملی سرمایه اجتماعی ۱۳۹۷ در مورد «آمادگی برای فعالیت داوطلبانه» در امور مختلف پرسش شده که در جدول زیر توزیع درصدی آمادگی برای هرکدام از فعالیت‌های داوطلبانه نشان داده شده است. با توجه به درصدهایی که مقوله اصلاً به خود اختصاص داده نشان از تمایل و آمادگی به نسبت پایین را دارد هرچند که این تمایل در مورد موضوع و فعالیت‌های مختلف وضعیت یکسانی را نشان نمی‌دهد.

جدول شماره (۴) توزیع درصدی آمادگی برای فعالیت داوطلبانه پاسخگویان

موارد	اصلاً	کم و خیلی کم	متوسط	زیاد و خیلی زیاد
جشن نیکوکاری برای کمک به افراد نیازمند	۴۴,۵	۲۹,۱	۱۹,۹	۶,۵
جشن عاطفه‌ها برای کمک به دانش آموزان نیازمند	۴۸,۸	۲۸,۳	۱۶,۹	۵,۹
برنامه یاری و همدلی با کودکان کار و محروم از تحصیل	۶۳,۱	۲۳,۲	۱۰,۱	۳,۶
کمک به ساخت مدرسه و مراکز آموزشی	۷۰	۲۰,۲	۷,۳	۲,۶
کمک به ساخت درمانگاه و مراکز بهداشتی	۷۳,۸	۱۷,۸	۶,۳	۲,۱
کمک به ساخت مسجد و تکایای مذهبی	۶۲,۳	۲۲,۱	۱۱	۴,۵
تهیه جهیزیه برای نوجوانان	۶۹,۹	۱۹,۸	۷,۵	۲,۷
کمک به خیریه‌ها	۵۸,۲	۲۴,۶	۱۲,۵	۴,۷
کمک به خیریه‌ها و مراکز مربوط به بیماران خاص	۶۷,۸	۲۰,۲	۸,۴	۳,۶
برنامه نذر فرهنگی	۷۳,۵	۱۶,۵	۶,۵	۳,۵
کمک به انجمن‌ها و سازمان‌های دوستداران طبیعت	۷۶,۶	۱۵,۹	۵,۱	۲,۴
اهداء خون	۶۷,۳	۱۸,۸	۸,۸	۵
شرکت در برنامه‌های امدادی جمعیت هلال‌احمر	۷۷,۴	۱۵,۲	۵,۱	۲,۲
تحت پوشش گرفتن بچه‌های فاقد سرپرست	۸۱,۹	۱۲,۱	۴,۲	۲,۲

منبع: وزارت کشور (۱۳۹۷) پیمایش سرمایه اجتماعی

همچنین می‌توان به نتایج نخستین "پیمایش ملی گرایش مردم ایران به نیکوکاری" (۱۴۰۱) اشاره کرد. داده‌های این پیمایش نشان می‌دهد که ۲۰ درصد پاسخگویان گفته‌اند که عضو مؤسسات خیریه و نهادهای نیکوکاری هستند. همچنین بنا به یافته‌های پیمایش مذکور ۵۴ درصد پاسخگویان گفته‌اند که به افراد غریبه کمک کرده‌اند. ۳۲/۳ درصد اعلام کرده‌اند کارهای داوطلبانه و بدون دستمزد انجام داده‌اند و ۲۶/۵ درصد اعلام کرده‌اند که کمک مالی به مؤسسات خیریه داشته‌اند. همچنین طبق یافته‌های این پیمایش، روش غالب در انجام کار نیکوکارانه: کمک نقدی و مالی (۷۲ درصد)، اهدای غذا و یا کالا (۱۶ درصد)، کار داوطلبانه (حدود ۹ درصد)، سایر موارد (حدود ۳/۵ درصد) بوده است. یافته‌های این پیمایش نشان می‌دهد که ۵۳ درصد پاسخگویان انگیزه خود را از اعمال نیکوکارانه کسب رضایت خداوند، ۲۵ درصد کمک به هم‌نوعان، ۱۵ درصد آرامش وجدان، کمتر از ۱ درصد پاسخگویان هم برای اینکه دیگران او را به عنوان یک انسان خیر و نیکوکار بشناسند و حدود ۶ درصد هم سایر موارد را اعلام کرده‌اند. یافته‌های این پیمایش در این بخش با تحلیل و تفسیرهای مارسل موس ۱ در باب هدیه و بخشش بسیار متفاوت است. از نظر موس (۱۳۹۴) هدف فرد از بخشش و هدیه دادن کسب وجهه، پرستیژ اجتماعی و منزلت است. فرد با مهمانی دادن، بخشش اموال و حتی با مستهلک کردن بخشی از دارایی خود می‌خواهد منزلت و موقعیت اجتماعی خود را ارتقا دهد و از حشمت و بزرگی برخوردار شود. اما داده‌های این پیمایش ملی نشان می‌دهد که بیش از نیمی از پاسخگویان هدف خود را از کار خیر، «کسب رضایت الهی» می‌دانند و کمتر از کمتر از ۱ درصد پاسخگویان ابراز داشته‌اند هدفشان از کار خیر این است «دیگران ایشان را به عنوان یک انسان خیر و نیکوکار بشناسند». دیگر یافته‌های این پیمایش نشان می‌دهد که در مورد روش انجام کار ۶۱ درصد پاسخگویان ترجیحشان این بوده که کار خیر را به صورت فردی انجام بدهند، ۲۲ درصد پاسخگویان هم ترجیحشان کار گروهی و جمعی بوده و ۱۷ درصد هم برایشان روش فردی یا جمعی تفاوتی نمی‌کرده است. همچنین در مقابل گویه «من ترجیح می‌دهم خدوم شخصاً به افراد نیازمند کمک کنم تا اینکه به خیریه‌ها پول بدهم» بیش از ۷۶/۶ درصد با این گویه موافق، ۱۱/۵ درصد مخالف حدود ۱۲ هم نظری مبنی بر مخالفت و موافقتی با این گویه نداشته‌اند. نکته‌ای که از پاسخ‌های روش انجام کار و ترجیحات خیریه‌ای می‌توان استنباط کرد این است که به نظر می‌رسد در ایران در حوزه امر اجتماعی خیریه‌گرایی و کنش‌های خیریه‌ای، غلبه و تسلط و محوریت با کنش‌های فردگرایانه و رفتارهای فردیت‌یافته باشد و در مقابل، کنش‌های جمعی و فعالیت گروهی با استقبال کمتری مواجه می‌شود که چالشی بسیار مهم برای گسترش و نهادی شدن امر خیر و نیکوکاری است. چنانکه در بحث‌های نظری مربوطه، امر خیر با محوریت احترام و رواداشتن نیکی و خیرخواهی نسبت به دیگری تعریف می‌شود آن هم دیگری‌ای که دور و غریبه است. به تعبیری بر نیکی و خیر عام‌گرایانه و نه خاص‌گرایانه - که در شعاعی محدود تعریف می‌شود تأکید رفته است. داده‌های جدول زیر نیز گواه بر وجود نوعی غلبه خاص‌گرایی بر عام‌گرایی در مقوله‌های مربوط به امر خیر دارد.

جدول شماره (۵) توزیع درصدی شعاع خیرخواهی و کمک پاسخگویان

تغییر	نسبت	زیاد	متوسط	کم	سال	افراد	موارد
-361.57	1084.62	85.3	12.7	2.1	1393	اعضای خانواده	خیرخواهی برای
	723.05	78.7	18.3	3	1397		
-56.25	153.49	35.6	49.9	14.5	1393	همسایه‌ها و آشنایان	
	97.24	21.7	55.2	23.1	1397		
-36.10	69.61	20.9	40.2	38.8	1393	غیرهمشهری (غریبه‌ها)	
	33.51	6.2	37.8	56	1397		
-176.01	792.86	80.4	16.8	2.8	1393	اعضاء، خانواده	گذشت و مبادا داشتن، در قبال

تغییر	نسبت	زیاد	متوسط	کم	سال	افراد	موارد
	616.85	75.7	20.7	3.6	1397		
-37.45	137.25	31.1	53.5	15.4	1393	همسایه‌ها و آشنایان	
	99.80	21.8	56.2	21.9	1397		
-26.96	60.38	17.1	41.1	41.8	1393	غیرهمشهری (غریبه‌ها)	
	33.42	6.1	37.9	56	1397		
-354.37	1023.60	84.4	13.4	2.2	1393	اعضای خانواده	
	669.23	77.4	19.2	3.4	1397		
-45.17	151.57	34.7	51.1	14.2	1393	همسایه‌ها و آشنایان	کمک و یاری کردن به
	106.40	23.9	55.3	20.8	1397		
-30.19	67.93	20.3	40.3	39.4	1393	غیرهمشهری (غریبه‌ها)	
	37.74	7.5	39.8	52.7	1397		

منبع: وزارت کشور (۱۳۹۴ و ۱۳۹۷)

ملاحظه می‌شود که در جدول بالا نسبت‌های سه رفتار «خیرخواهی»، «گذشت و مدارا داشتن» و «کمک و یاری کردن» نسبت به «اعضای خانواده» بسیار بالاتر از عدد تراز ۱۰۰ قرار دارند و این نسبت‌ها برای «افراد غیرهمشهری» پایین‌تر از عدد تراز ۱۰۰ قرار دارند. همچنین نسبت‌ها برای «همسایه‌ها و آشنایان» عمدتاً در سال ۱۳۹۷ پایین‌تر از عدد تراز ۱۰۰ قرار گرفته‌اند. مقایسه نسبت‌های دو سال ۱۳۹۳ و ۱۳۹۷ نیز نشان از کاهش و تغییر منفی برای تمام موارد مطرح شده در ارزیابی پاسخگویان است. در مباحث ابتدایی نوشتار عنوان شد که امر خیرخواهی با دیگر ارزش‌ها و هنجارهای عام اجتماعی درهم تنیدگی دارد بگونه‌ای که وجود و حضور فراگیر آن در اذهان و اعیان اجتماعی موجب گرمی و آراستگی اجتماعی می‌شود در جدول زیر همگرایی و پیوستگی سنج خیرخواهی و کم به یکدیگر با استفاده از داده‌های پیمایش سرمایه اجتماعی در سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۳۹۷ نشان داده شده که دلالت بر همبستگی معنادار در سطح اطمینان ۹۹ درصد در بین سنج خیرخواهی و کمک به یکدیگر با دیگر ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی دارد. که وجود و میزان بالای آن‌ها می‌تواند به گرمی و آراستگی اجتماعی منجر شود و برای کثیری از کنش‌های اجتماعی در ساحت‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی رونق و هم افزایی فراهم کند.

جدول (شماره ۶) همگرایی و همبستگی بین سنج خیرخواهی و کمک به یکدیگر با دیگر سنج‌های ارزشی - هنجاری

سنج‌ها	میزان همبستگی	سنج‌ها	میزان همبستگی
احترام به مالکیت	.219**	تعاون‌گرایی (روحیه همکاری)	.360**
احترام به حقوق و آزادی قانونی و مشروع افراد	.261**	احساس مسئولیت	.244**
دوری و پرهیز از پنهانکاری (روراستی و شفافیت)	.215**	احترام به دیگران	.585**
تجسس نکردن در امور شخصی افراد	.185**	امانت‌داری و وفای به عهد	.383**
رشد، ترقی و موفقیت یکدیگر را خواستن	.303**	داشتن امید	.140**
توجه به حرمت و آبروی یکدیگر	.280**	اعتماد به دیگران	.264**
گذشت	.459**	افتخار به ایرانی بودن	.111**
رعایت حقوق دیگران	.588**	رضایت از زندگی	.186**

منبع: وزارت کشور (۱۳۹۴ و ۱۳۹۷)

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

به لحاظ نظری صاحب‌نظران علوم اجتماعی بی‌اعتنایی به دیگری، خودخواهی و افول اخلاقیات را همواره خطری برای بقا و همبستگی اجتماعی دانسته‌اند. چنانکه در منظومه فکری دورکیم امر اخلاقی رجحان منافع و مصالح اجتماعی بر منافع شخصی، مترادف با فداکاری و دیگرخواهی است. بر این مبنا عام‌گرایی اخلاقی اهمیت پیدا می‌کند؛ راهکارهای پیشنهادی دورکیم برای بهبود اوضاع و برون‌رفت از وضع موجود شامل: ۱. راهکار اخلاقی: یعنی تولد اخلاقیات جمعی (با پشتوانه‌ای مقدس) که می‌تواند با مهار خودخواهی‌های فردی، به تقویت همبستگی اجتماعی کمک کند؛ ۲. راهکار سیاسی: سوسیالیسمی که دورکیمی به دنبال آن است که انجمن‌ها و نهادهای میانجی و واسطی میان فرد و دولت به وجود آید که هم اقتدار اخلاقی داشته باشد و هم اقتدار اجتماعی. در نظر زمیل جامعه چیزی جزء تعامل و روابط اجتماعی نیست. افرادی که یکدیگر را زیر نظر دارند، با هم در مرادوسته هستند، انواع کنش‌های تعاملی با هم دارند و... همه به مثابه تارپودهایی هستند که جامعه را خلق می‌کنند، هر لحظه و هر زمان تار و پودهای چنین ارتباط‌هایی تنیده می‌شوند، منفک می‌شوند، دگرباره متصل می‌شوند، جایشان را به دیگران می‌دهند که در خلال آن جامعه زیستی سی‌رورت پیوسته خود را تجربه می‌کند. به باور لویناس هستی سوژه مستلزم هستی "دیگری" است. آگاهی مداوم و پیوسته از دیگری است که موجب حس مسئولیت اخلاقی و اجتماعی است. مسئولیت اخلاقی در قبال دیگری یک تکلیف مستمر و یک وضعیت بی‌خوابی است؛ یک نوع دغدغه‌مندی و نگرانی همیشگی برای "دیگری" که به صورت کنده‌شدن از مکان نمود می‌یابد. در این تفکر، ما همیشه در جست‌وجوی "دیگری" هستیم؛ چون "دیگری" در مکان دیگری قرار دارد. لویناس این جست‌وجوی "دیگری" را به صورت مسئولیتی اخلاقی، که سازوکاری برای دستیابی به مفهوم "نیکی" است تحلیل و تفسیر می‌کند. در نظر سینگر هم زندگی نوعی شکوفایی هسته مرکزی هویت انسانی است و «رساندن بیشترین خیر ممکن» موجب تعالی خود فرد می‌شود و بهترین نتیجه را برای همه به همراه خواهد داشت. از نظر سینگر امور خیر و نیکوکاری و کنش‌های دیگر دوستانه ارزش هم‌سنگ ندارند و ما وظیفه داریم به اهداف خیرخواهانه‌ای کمک کنیم که به صورتی مؤثر و اثربخش، بیشترین و نهایی‌ترین خیر ممکن را در جهت تحقق عدالت و برابری می‌رسانند. راهکارهای پیش‌نهادی سینگر شامل مواردی نظیر بخشش و ساده‌زیستی بیشتر، انجام بیشترین نیکی ممکن با موارد نظیر انتخاب شغل و حرفه‌ای که بیشترین درآمد را دارد آن هم نه برای دستیابی به یک زندگی لوکس و تجملاتی، بلکه استفاده از درآمد حاصل از این اشتغال برای رساندن بیشترین خیر ممکن به فقرا و... .

گسترش امر خیر در مقام نظر و عمل تراکم و میدان تعاملات اجتماعی و گستره روابط و مناسبات اخلاقی را عمیق و عریض می‌کند و به تحقق آراستگی اجتماعی و جامعه آراسته که مبتنی بر تعامل و پذیرش متقابل است، کمک می‌کند. به این جهت درهم‌تنیدگی و همراهی امر خیر با دیگر ارزش‌های عام اجتماعی اهمیت می‌یابد که نشان از اثرات فزاینده آن در زیست اجتماعی است و برآیند حضور فراگیر آن در اذهان و اعیان اجتماعی، وجود جامعه‌ای گرم، متعامل و آراسته خواهد بود. داده‌ها و شواهد تجربی وجود میل و اراده برای امر خیرخواهی را با افت و خیزهایی نشان می‌دهند لیکن نباید نسبت به کاهش و افول آن‌ها بی‌اعتنا بود و از این حیث نیاز به مراقبت جدی وجود دارد. سیاست‌های اختیارشده در عرصه‌های چنگانه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی پیوند عمیقی با چگونگی و چرایی این امر دارند. با توجه به داده‌های تجربی ارائه‌شده، هم‌کوشش در حوزه ترویج و گسترش امر خیر از مجرای فرایندهای آموزشی، جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری ضرورتی جدی است و هم‌توجه به دگرخواهی عام‌گرایانه که شعاع دایره و پهنه و میدان امر خیر را گسترده‌تر می‌کند. مهم‌تر اینکه پیوند فراگیری که امر خیر و نیکوکاری با دیگر ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی که قوام‌بخش رونق، طراوت و آراستگی اجتماعی هستند، امر خیر را هم در بعد آمادگی و عمل در سطوح خرد و فردی و هم

در قالب کنش جمعی سازمان‌یافته و تشکل‌مند که تجلی آن شکل‌گیری انجمن‌ها، کانون‌ها و مؤسسات خیریه‌ای و فعالیت‌های داوطلبانه است، بااهمیت‌تر نشان می‌دهد.

منابع

- اسلامی، سید محسن . (۱۴۰۴). زیست‌بوم خیریه و مطالعات خیریه . مطالعات وقف و امور خیریه، (۳۱)، صص ۸۸-۶۹.
- بهار، مهری و فروغی، مریم (۱۳۹۷). «واکاوی نقش خیریه‌ها در تولید و تداوم فقر زنان»، فصلنامه زن در توسعه و سیاست، (۱)، صص ۴۹-۲۷.
- جهاننگلو، رامین (۱۳۸۲). درباره امانوئل لویناس، سخنرانی در دانشگاه صنعتی امیرکبیر.
- چلبی، مسعود (۱۳۹۵) جامعه‌شناسی نظم، چ هشتم، تهران، نشر نی.
- حیدری، آرش (۱۳۹۶). «روانشناسی، حکومت‌مندی و نولیبرالیسم»، مطالعات جامعه‌شناختی، دوره ۲۴، شماره ۱، صص ۴۰-۹.
- دنزولو، ژاک (۱۳۹۵). ابداع امر اجتماعی، ترجمه آرام قریب، تهران، نشر شیرازه.
- دورکیم، امیل (۱۳۷۷). «دوگانگی طبیعت بشری و شرایط آن»، ترجمه مسعود گلچین، مجله علوم اجتماعی شماره ۱۰، صص ۱۶۲-۱۳۹.
- دورکیم، امیل (۱۳۸۴). درباره تقسیم کار اجتماعی، ترجمه باقر پرهام، تهران، نشر مرکز.
- دورکیم، امیل (۱۳۹۱). درس‌های جامعه‌شناسی؛ فیزیک اخلاقیات و حقوق، ترجمه جمال‌الدین موسوی، تهران، نشر نی.
- درویدیان، علی اصغر، امیری پریان، سارا، هنری، حبیب، صفانیا، محمدعلی (۱۳۹۹). «طراحی مدل جامع جذب خیرین در ورزش با رویکرد نظریه داده‌بنیاد»، فصلنامه جامعه‌پژوهی فرهنگی، (۴)، ۱۱، صص ۶۲-۳۱.
- ذاکری، آرمان (۱۴۰۰). همبستگی اجتماعی و دشمنان آن؛ تهران، نشر نی.
- ذکابی، محمدسعید (۱۳۷۶). «دیگرخواهی و جامعه‌شناسی؛ نقد و بررسی نظریات موجود»، فصلنامه فرهنگ، شماره ۲۳ و ۲۲، صص ۲۹۶-۲۷۵.
- زائری، قاسم و نیرمانی، آرش (۱۳۹۹). «نفی امر اجتماعی؛ برآمدن گفتارهای فردگرایانه در ایران پساجنگ؛ روان‌شناسی موفقیت، عرفان‌گرایی و انسان اقتصادی»، مطالعات جامعه‌شناختی، دوره ۲۷، شماره ۱، صص ۴۲-۹.
- زیمل، گئورگ (۱۳۹۳). درباره فردیت و فرم‌های اجتماعی، ترجمه شهناز مسمی پرست، تهران، نشر ثالث.
- سلیگمن، آدام (۱۳۸۷). «اعتماد، انجمن داوطلبانه و جامعه مدنی»، صص ۳۰-۱، در کتاب اعتماد و سرمایه اجتماعی، تألیف فران تونکیس، ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- سنت، ریچارد (۱۴۰۱). با هم بودن، آیین‌ها، خرسندی‌ها و سیاست همکاری، ترجمه محمدرضا فدایی، تهران، شیرازه.
- سینگر، امی (۱۳۹۶). خیریه در جوامع اسلامی، ترجمه فاطمه سلجوقیان، قم، انتشارات قیسات.
- سینگر، پیتر (۱۴۰۰). دیگر دوستی مؤثر، ترجمه آرمین نیاکان، تهران، نشر نی.
- شارع‌پور، محمود (۱۳۷۹). «نوع دوستی: مکانیسمی برای تحقق تقدم مصالح جمعی بر منافع فردی»، صص ۱۱۷-۱۰۳ در مجموعه مقالات همایش بررسی علل و تقدم مصالح جمعی بر منافع فردی، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان تهران (۱۳۷۹).
- شریعتی، سارا (۱۳۸۷). «جامعه‌شناسی مدرنیته دینی»، کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۲، آبان و آذر، صص ۱۹-۱۳.
- شیرخدایی، میثم، فرزانه، فرزاد، فتحی، رزیتا، طهماسبی روشن، ندا و خلیلی، فرشته (۱۳۹۴). «بازاریابی فعالیت‌های خیرخواهانه؛ تبیین نقش جنسیت در جوانان»، مطالعات اجتماعی و روان‌شناختی زنان، شماره ۲۸، صص ۱۸۰-۱۵۳.
- علیا، مسعود (۱۳۹۵) کشف دیگری همراه با لویناس، تهران، نشر نی.
- کانت، امانوئل (۱۳۹۹). درس‌های فلسفه اخلاق، ترجمه منوچهر صانعی دره‌بیدی، چ هفتم، تهران، انتشارات نقش و نگار.
- کاپور، ایلان (۱۳۹۸). فعالیت‌های انسان‌دوستانه سلبریتی‌ها، ترجمه احسان شاه قاسمی، تهران، انتشارات سوره مهر.
- کلاهی، محمدرضا (۱۴۰۱). «برآمدن گفتار ذره‌گرا در جمهوری اسلامی»، مطالعات جامعه‌شناختی، دوره ۳۰، شماره ۱، صص ۵۰-۲۷.

- گیدنز، آنتونی (۱۳۹۸). سیاست، جامعه‌شناسی و نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی.
- لویناس، امانوئل (۱۴۰۰). زمان و دیگری، ترجمه سمیرا رشیدپور، تهران، نشر نی.
- مرکز خیر ماندگار (۱۴۰۱). پیمایش ملی گرایش مردم ایران به نیکوکاری، بنیاد راهبری خیریه آلا.
- ملايوسفی، مجید (۱۳۸۷). «نیگل و عینیت ارزش‌های اخلاقی»، فصلنامه نامه حکمت، سال ششم، شماره اول، صص ۱۱۱-۱۲۷.
- ملکیان، مصطفی (۱۴۰۰). «مبانی نظری دیگر دوستی مؤثر»، در مقدمه پیتر سینگر (۱۴۰۰)، صص ۹-۱۵.
- موس، مارسل (۱۳۹۴). رساله پیشکش، ترجمه لیلا اردبیلی، چ دوم، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
- هله، هرست (۱۳۹۳). اندیشه اجتماعی گئورک زیمل، ترجمه شهناز مسمی پرست، تهران، نشر گل آذین.
- واندنبیرگ، فردریک (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی جورج زیمل، ترجمه عبدالحسین نیک گهر، تهران، توتیا.
- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (۱۳۹۴). ارزش‌ها و گرایش‌های ایرانیان، تهران، پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات.
- وزارت کشور (۱۳۹۴). سنجش سرمایه اجتماعی کشور، گزارش کشوری، موج دوم، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- وزارت کشور (۱۳۹۶). وضعیت فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی جامعه ایران، تهران، وزارت کشور.
- وزارت کشور (۱۳۹۷). بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی در کشور، موج سوم، وزارت کشور (سازمان امور اجتماعی کشور).
- Bahar, Mand Foroughi, M (2018). "Analyzing the Role of Charities in the Generation and Perpetuation of Women's Poverty", Journal of Women in Development and Politics, 16, (1). 27-49. (In Persian)
- Benthall, J., Bellion-Jourdan, J. (2003). The Charitable Crescent: Politics of Aid in the Muslim World, London: I. B. Tauris.
- Brewer, J. D. (2007). Putting Adam Ferguson in his place 1. The British Journal of Sociology, 58(1), 105-122.
- Borchgrevink, K. (۲۰۲۰) NGOization of Islamic Charity: Claiming Legitimacy in Changing Institutional Contexts. Voluntas 31, 1049-1062 .
- Chandler, C. R. (1984). Durkheim and individualism: A comment on Messner. Soc. F., 63, 571.
- Charities Aid Foundation (۲۰۱۰-۲۰۲۳). World Giving Index 2010-۲۰۲۳" (PDF). Charities Aid Foundation.
- Chalebi, Masoud (2016) Sociology of Order, Tehran, Ney Publications. (In Persian)
- Clark, Janine A. (2004). Islam, Charity, and Activism: Middle-Class Networks and Social Welfare in Egypt, Jordan, and Yemen, Bloomington: Indiana University Press.
- Durkheim, Emile (1961). moral education, A study in the theory and application of the sociology of education, .Translated by Everett K. Wilson and Herman Schnurer. New York: free Press
- Durkheim, Emile (1992) professional Ethic and Civic moral, Translated by Cornelia Brookfield, With a new preface by: Bryan S. Turner, London and New York : Routledg.
- Denzolo, J (2016). The Invention of the Social, translated by A Gharib, Tehran, Shiraz Publishing. (In Persian)
- Durkheim, (1998). "The Duality of Human Nature and Its Conditions", translated by M. Golchin, Social Sciences, No. 10, pp. 162- 139 (In Persian)
- Durkheim, E (2005). On the division of social labor, translated by B Parham, Tehran, Markaz Publishing House. (In Persian)
- Durkheim, E (2012). Sociology lessons; Physics of ethics and law, translated by Jamaldin Mousavi, Tehran, Ney Publishing House. (In Persian)
- Daroudian, A, et al. (2019). "Designing a comprehensive model of attracting donors in sports with a data-based theory approach", Cultural Sociology, (4) 11, pp. 62-31 (In Persian)

- Eslami, M. (2025). Charity Ecosystem and Charity Studies, *Journal of Endowment & Charity Studies*, 3(1), 69-88. (In Persian)
- Giddens, A. (2019). *Politics, Sociology and Social Theory*, translated by M. Saburi, Tehran, Ney Publishing House. (In Persian)
- Goldfarb, J. C. (1991). *The cynical society: The culture of politics and the politics of culture in American life*. University of Chicago Press.
- Harmesen, E. (2007). 'Between Empowerment and Paternalism', *ISIM Review* 20: 10-11.
- Hand, Sean. (1989), *The Levinas Reader*, Oxford: Basil Blackwell Publishing, Inc
- Inglehart, R., et al. eds (2007). *World Values Survey: Round Five - Country-Pooled Data file Version*: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVS DocumentationWV5.jsp>. Madrid: JD Systems Institute.
- Inglehart, R., et al. eds (2018). *World Values Survey: Round Seven - Country-Pooled Data file Version*: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVS DocumentationWV7.jsp>. Madrid: JD Systems Institute
- Halle, H. (2014). *Georg Simmel's Social Thought*, translated by Sh. Massama Parast, Tehran, Gol Azin Publishing House. (In Persian)
- Heydari, A (2017). "Psychology, Governmentality and Neoliberalism", *Sociological Review (Social Science Letter)*, (1)24, pp. -۹40(In Persian)
- Jahanbegloo, Ramin (2003). *About Emmanuel Levinas*, lecture at Amirkabir University of Technology .(In Persian)
- Jordan, R., & Quynn, K. L. (2002). *Invest in charity: A donor's guide to charitable giving*. John Wiley & Sons.
- Kant, E. (2019). *Lessons in the Philosophy of Ethics*, translated by Manouchehr Sanei Darehbidi, Tehran, Naqsh-e-Negar Publications. (In Persian)
- Kapoor, A. (2019). *Celebrity Humanitarian Activities; The Ideology of Global Terrorism*, translated by Ehsan Shah Ghasemi, Tehran, Sooreh Mehr Publications(In Persian)
- Kolahi, M. (2023). The Emergence of Atomist Discourse in the Third Republic... *Sociological Review (Social Science Letter)*, 30 (1), 27- 50(In Persian)
- Levinas, E. (2019). *Time and the Other*, translated by S. Rashidpour, Tehran, Ney Publishing House. (In Persian)
- khairemandegar (2019). *National Survey of Iranian People's Attitudes to Charity*, Ala Charity Leadership Foundation. (In Persian)
- Malekian, M. (2019). "Theoretical Foundations of Effective Altruism", in the Introduction by Peter Singer (2019), pp. 15-9. (In Persian)
- Ministry of C. I. G (2015) *Values and Tendencies of Iranians*, Tehran, Institute of Culture, Art and Communication . (In Persian)
- Ministry of Interior (2015), *Measuring the Social Capital of the Country, Country Report, Second Wave*, Institute of Culture, Art and Communication. (In Persian)
- Ministry of Interior (2017). *Cultural, Social and Moral Status of Iranian Society*, Tehran, Ministry of Interior .(In Persian)
- Ministry of Interior (2018), *Survey of the Status of Social Capital in the Country, Third Wave*, Ministry of Interior (National Social Affairs Organization) (In Persian)
- Molayyousefi, M. (2008). "Nigel and the Essence of Moral Values", *Nameh Hekmat*, (1)6, pp. 127-111. (In Persian)
- Moss, M. (2015). *The Introductory Treatise*, translated by L. Ardebili, Tehran, Elmi and Farhangi Publications. (In Persian)
- Negel, Thomas (1970), *The Possibility of Altruism*, Princeton University .
- Singer, P (1972) *Famine, Affluence, and Morality*. *Philosophy & Public Affairs*, 1(3), 229-243.

- Simmel, G (۲۰۱۴). On Individuality and Social Forms, translated by ShMosmaparast, Tehran, Sales Publishing. (In Persian)
- Seligman, A (۲۰۰۸). "Trust, Voluntary Association and Civil Society", pp. ۱- ۳۰, in the book Trust and Social Capital, written by Fran Tonkis, translated by Mohammad Taghi Delfrouz, Tehran, Institute for Cultural and Social Studies of the Ministry of Science, Research and Technology. (In Persian)
- Saint, R (۲۰۱۴). Being Together, Rituals, Satisfactions and the Politics of Cooperation, translated by Mohammad R Fadaei, Tehran, Shiraz. (In Persian)
- Singer, (۲۰۱۷). Charity in Islamic Societies, translated by F Seljuqian, Qom, Qabsat Publications(In Persian).
- Singer, P (۲۰۲۱). Effective Otherness, translated by Armin Niakan, Tehran, Ney Publications(In Persian)
- Sharepour, M. (1999). "Altruism: A Mechanism for Realizing the Priority of Collective Interests over Individual Interests", pp. 117-103 in the Proceedings of the Conference on the Causes and Priority of Collective Interests over Individual Interests, General Directorate of Culture and Islamic Guidance of Tehran Province. (In Persian)
- Shariati, S. (2008). "Sociology of Religious Modernity", Social Sciences Month Book, No. 2, pp. 19-13. (In Persian)
- Shirkhodai, M., et al. (2015). "Marketing of Charitable Activities; Explaining the Role of Gender in Youth", Social and Psychological Studies of Women, 28, pp. 180-153. (In Persian)
- Olia, M. (2016). Another Discovery with Levinas, Tehran, Ney Publications. (In Persian)
- Payton, Robert; Novak, Michael; O'Connell ,Brian, (1998) ,Philanthropy Four Views, (Studies in Social Philosophy & Policy)Transaction Publishers 1st edition.
- Rahman, K. (2013). Targeting Underdevelopment and Poverty in the Muslim World Role of Islamic Finance. Policy Perspectives, 10(2), 123–132. <http://www.jstor.org/stable/42909313>
- Robbins, J. (Ed.). (2002). Is it righteous to be? Interviews with Emmanuel Levinas. Stanford University Press.
- Pogan, L. D. (2021). Possible directions for the study of work-family relationship considering couples in a Romanian context. Revista Universitară de Sociologie, 17(3), 39-46.
- Vandenberg, Frederick (2007). The Sociology of Georg Simmel, translated by A. Nik Gohar, Tehran, Totia. (In Persian)
- Zaeri, Q. and Narimani, A. (۲۰۱۹). Negation of the Social: The Emergence of Individualistic Discourses in Post-War Iran", Sociological Review (Social Science Letter), (۱)۲۷, pp۹ –۴۲.(In Persian)
- Zakari, A (2001). Social solidarity and its enemies; The school of Mauss and Durkheim against utilitarianism and fascism, Tehran, Ney Publishing House. (In Persian)
- Zokaei, M (2007). "Altruism and sociology; Critique and review of existing theories", Farhang, No. 22-23, pp. 296-275. (In Persian)